

Joachim Hösler, **Von Krain zu Slowenien. Die Anfänge der nationalen Differenzierungsprozesse in Krain und der Untersteiermark von der Aufklärung bis zur Revolution 1768 bis 1848.** München : R. Oldenbourg Verlag, 2006. 414 strani.

Habilitacijsko delo nemškega zgodovinarja dr. Joachima Höslerja, prva analitična študija o začetkih modernega nacionalnega gibanja pri Slovencih do srede 19. stoletja izpod peresa kakega tujega zgodovinarja, nastavlja slovenskim zgodovinarjem ogledalo, iz katerega jasno odseva preveč nacionalistična podoba slovenske zgodovine. Za razliko od mnogih slovenskih (literarnih) zgodovinarjev, ki razumevajo narod kot »naraven, od boga dan način za razvrščanje ljudi« (E. Gellner), ima Hösler narode za modern in kakovostno nov fenomen, katerega zametki segajo v čas »modernizacijskega prehoda« ob koncu 18. stoletja. Kljub jasni navezavi na modernistične in konstruktivistične koncepte, se povsem ne poistoveti z nobenim izmed konkretnih »modelov« (Anderson, Gellner, Hobsbawm), ampak ohranja do vseh kritično distanco. Prav v procesu nacionalnega oblikovanja pri Slovencih vidi namreč vse preveč dokazov, da imajo mnoge uveljavljene teze, ki se pojavljajo takorekoč v vseh teorijah nacionalizma, zgolj relativno vrednost.

V skladu z opisanimi teoretičnimi izhodišči Hösler zavrača v slovenskem kolektivnem spominu in tudi v delu zgodovinopisja prisotno mnenje, češ da je bil t. i. »narodni prepoved«, ki naj bi se začel s Pohlinovim pozivom Kranjcem, naj se ne sramujejo svojega jezika, narodotvorno dejanje par excellence, kot je menil Ivan Prijatelj. Prepričan je, da slovensko zgodovinopisje vodilnim »narodnim buditeljem« (od Žige Popoviča in Marka Pohlina do Antona Tomaža Linharta, Valentina Vodnika, Žige Zoisa in Jerneja Kopitarja) pripisuje namene, ki jih sami niso imeli. Po Höslerjevem mnenju so bili motivi in cilji delovanja posameznih akterjev na moč različni (npr. misijonarska vnema pri Pohlinu in Japlju, literarne ambicije pri Linhartu in Vodniku, jezikoslovni interesi pri Popoviču, Gutschmannu in Kopitarju itd.), toda pri nobenem ni mogoče govoriti o želji po utemeljevanju naroda in (moderne) nacionalne zavesti. Tudi najpomembnejši »preroditelji« (Zois, Linhart, Kopitar, Vodnik) se imajo za Kranjce, ki jim je domovina Kranjska in njihov materni jezik kranjščina. Kljub ugotavljanju sorodnosti med kranjščino in (štajersko ter koroško) »vendsčino« (Linhart, Kopitar), po njegovem ni mogoče pri nobenem izmed njih zaznati jasno izražene zavesti o pripadnosti posebnem narodu Slovencev, ki se razlikuje od preostalih (južnih) Slovanov. Identitetno so na eni strani fiksirani na deželo in na drugi strani na slovanstvo ter v njegovem

okviru na južnoslovanstvo (ilirizem). Eksplicitno slovenski patriotizem pride do izraza – predvsem v času Ilirskih provinc in neposredno po njihovem koncu – le pri Valentinu Vodniku, izven Kranjske pa pri Urbanu Jarniku in Janezu Nepomuku Primicu. Vendar je pri vseh treh le začasnega značaja. Primicu se omrači um, Vodnik leta 1819 umre, Jarnik pa se kmalu oprime ilirizma. Tudi Zois in Kopitar si po koncu Ilirskih provinc prizadevata, da bi avstrijska oblast ohranila nekdanje Ilirske province v enem kosu in za širšo integracijo Slovanov na jugu monarhije.

Po Höslerjevem mnenju se je tudi v predmarčnem obdobju obzorje »slovenskih« intelektualcev gibalo med deželno in širšo (južno)slovansko identiteto. Nosilec »narodnega gibanja« naj bi velik problem predstavljalo zlasti razmejevanje proti Hrvatom. Na omenjene težave naj bi odločilno vplival Jernej Kopitar s svojo karantansko-panonsko teorijo in prizadevanji za jezikovno integracijo južnih Slovanov. Prav pod njenim vplivom naj bi se mladi intelektualci (zlasti s Štajerske in Koroške) v tridesetih letih oprijeli ilirizma in si prizadevali zgolj za širšo kulturno integracijo na slovanskem jugu. Zaradi tega Hösler vodilnim slovenskim Ilircem ne priznava statusa akterjev slovenskega nacionalnega gibanja. (Po tej čudni logiki tudi hrvaških Ilircev z Gajem na čelu ne moremo imeti za nosilce hrvaškega nacionalnega gibanja!). Pri tem Hösler spregleda, da se pri slovenskih Ilircih deželna, (južno)slovanska in slovenska identiteta ves čas prepletajo in dopolnjujejo, kar je lepo vidno celo pri »Slovencev uskoku« Stanku Vrazu. Na drugi strani pa specifične (samo)slovenske orientacije ne priznava niti (zlasti na Kranjskem močnim) nasprotnikom ilirizma. Nekaj jo opazi le pri Prešernu in v Bleiweisovih Novicah, ki jih sicer označi za »laboratorij slovenskega nacionalizma«.

Ko poskuša dinamično šibkega in neprofiliranega »slovenskega« nacionalnega gibanja umestiti v znani tristopenjski model češkega zgodovinarja Miroslava Hrocha, postavi Hösler začetek faze A (»nacionalizem elit«) šele v čas neposredno po izbruhu marčne revolucije 1848 (vse, kar se je zgodilo dotlej, ima zgolj za »protonacionalizem«), ko slovenski intelektualci formulirajo program zedinjene Slovenije. Po njegovem nacionalno gibanje stopi v »fazo B« že sredi maja 1848, ko na iniciativo dunajske Slovenije steče akcija zbiranja podpisov pod peticijo za zedinjeno Slovenijo, toda ta faza »nacionalne agitacije« je po njegovem kratka in brez trajnejših posledic za narodno gibanje. Po zmagi protirevolucije se nacionalno gibanje spet vrne v fazo A in v tej fazi ostane vse do obnove ustavnega življenja.

Več kot očitno je, da izvira Höslerjeva interpretacija dinamike slovenskega nacionalnega gibanja iz samovoljnega razumevanja Hrochovega modela, na kar sva ga z dr. W. Lukanom opozorila že ob predstavitvi knjige v Ljubljani. V skladu s Hrochovimi kriteriji je začetke slovenskega nacionalnega gibanja (fazo A) vendarle mogoče iskati ob koncu 18. stoletja v Zoisovem krogu, prehod nacionalnega gibanja v fazo B pa v tridesetih/štiridesetih letih 19. stoletja, ko se zgosti mreža patriotov, ki zavestno širijo nacionalno idejo med ljudi. O tem ne dvomi niti Miroslav Hroch, ki je slovensko nacionalno gibanje postavil ob bok nacionalnim gibanjem Slovkov, Hrvatov, Bolgarov, Fincev ter Rutencev v avstrijski Galiciji: »The 1830s and

1840s saw the beginnings of national agitation of the Slovaks, Croats, Slovenians, Bulgarians, Finnish, and Ukrainians in the territory of Austrian Galicia, and also of the Flemish and Welsh.«¹

V želji, da bi pokazal pozen in počasen razvoj slovenskega nacionalnega gibanja, postavlja Hösler še vrsto drugih trditev, ki niso najbolj prepričljive. V nasprotju z uveljavljenimi tezami o korelaciji med razvojem šolstva in pismenosti ter razvojem nacionalizma (Hobsbawm, Anderson) vidi razlog za vznik slovenskega nacionalizma v izjemno slabo razvitem šolstvu in predvsem v uvajanju šol s slovenskim učnim jezikom. Nacionalna ideja naj bi se »prijela« predvsem na območjih s šibkim šolskim obiskom in prevladujočimi šolami s slovenskim učnim jezikom (na Kranjskem), medtem ko naj bi bila na območjih z nadpovprečnim šolskim obiskom in prevladujočim nemškim učnim jezikom (npr. v mariborski kresiji) veliko šibkejša. (Le kako si je potem mogoče razlagati dejstvo, da je bilo leta 1848 peticijsko gibanje najuspešnejše prav na območju nekdanje mariborske kresije?) Skratka, slovenska nacionalna ideja naj bi se uveljavila predvsem med tistimi »alpskimi Slovani« (kot v knjigi ves čas označuje slovensko govoreče prebivalstvo v Notranji Avstriji!), ki niso bili deležni nikakršne izobrazbe oz. so bili deležni osnovne izobrazbe samo v slovenskem jeziku, medtem ko naj bi se tisti, ki so bili deležni impulzov modernizacije, seveda »srečno« spremenili v Nemce. Ker naj bi bilo uvajanje šol s slovenskim učnim jezikom posledica sprege med »prestolom in oltarjem« (leta 1827 so dunajske oblasti sprejele predlog ljubljanskega škofa Wolfa, naj bodo trivialke na Kranjskem samo slovenske), ki jima je v prvi vrsti šlo za ohranjanje obstoječih družbenih in političnih razmer, je seveda po Höslerjevem mnenju imelo slovensko nacionalno gibanje izrazito konservativen značaj. Bilo naj bi lep dokaz zmotnosti teze Petra Alterja, češ da so bila nacionalna gibanja v zahodni in srednji Evropi še globoko v 19. stoletje hkrati tudi demokratična gibanja. Konservativno naj bi bilo že v predmarčnem obdobju (ob izteku predmarca naj bi se vsi akterji nacionalnega gibanja znašli v Bleiweisovi konservativni matrici) in takšno naj bi bilo tudi v revolucionarnem letu 1848. Še več. Povzemajoč tezo ruske zgodovinarke Kiriline celo meni, da nosilci slovenske nacionalne ideje leta 1848 niso podpirali želja ljudstva, ampak le »politiko avstrijske vlade«. In prav to naj bi bilo bistveno za razumevanje konservativnosti slovenskega nacionalnega gibanja v drugi polovici 19. stoletja.

Zdi se, da je Hösler v svoji argumentaciji »posvojil« nekatere klasične teze nemškega liberalizma (nacionalizma) druge polovice 19. stoletja, ki je nemštvo definiral kot princip napredka in svobode (po tej logiki naj bi imel vsak za svobodo na napredek vnet posameznik možnost doseči svoj cilj že z vstopom v nemštvo), slovenstvo (slovanstvo) pa kot princip reakcije in nazadnjaštva. Da omenjena teza, ki so jo nemški liberalci sicer ves čas uporabljali v narodno-političnih spopadih s Slovenci (in tudi Čehi), ni točna, je mogoče dokazati s številnimi primeri. Že v predmarčnem obdobju so akterji slovenskega nacionalnega gibanja za slovenske

¹ Prim.: Miroslav Hroch, Can Nation-Forming Process Be Used as a Criterion of Uneven Development?, v: Criteria and Indicators of Backwardness. Essays on Uneven Development in European History, ed. Miroslav Hroch in Luda Klusáková, Prague 1996, str. 134.

interese nastopali iz različnih ideoloških izhodišč. Tako je npr. Vraz v pismu Kočevarju leta 1837 ugotavljal, kako Slomšek sicer ni svobodomiselec, kot sta ona dva, »al je vendar dober domorodec«. V času revolucije 1848 je ideološko-politični pluralizem prišel še bolj do izraza; kazal se je že v načinu, kako so posamezni akterji reagirali na dunajsko marčno revolucijo. Ob vsem tem so med tvorci in propagatorji programa zedinjene Slovenije vendarle prevladovali liberalno usmerjeni ljudje, »ki v začetku edini postavljajo zahteve po teritorialnih nacionalnih enotah« (F. Zwitter). Dejstvo, da so tudi slovenski poslanci januarja 1849 v kromeriškem parlamentu glasovali za suspenzijo prvega člana kataloga temeljnih pravic človeka in državljana (načelo ljudske suverenosti), v katerem vidi Hösler pomemben dokaz za svojo tezo, omenjene ocene pač ne more spremeniti.

Skratka, proces nacionalnega oblikovanja pri Slovencih nudi Höslerju dokaz, da v teorijah nacionalizma običajno povezovanje nacionalnih gibanj s procesom modernizacije ne more imeti splošne veljave. Slovensko nacionalno gibanje naj bi vzniknilo prav zaradi popolne odsotnosti vsakršne modernizacije, zato naj bi bil slovenski nacionalizem (tudi kasneje) izrazito konservativen. Z malce cinizma bi lahko rekli, da se avtor kar nekako strinja z oznako grofa Antona Alexandra Auerperga iz leta 1871, češ da so Slovenci »produkt in podoba obratnega darwinizma«. Seveda pa je v knjigi mogoče prebrati še vrsto drugih nadvse presenetljivih in ne navadnih tez, ki bi bile vredne posebne obravnave. Na tem mestu naj opozorim le na nekatere. Čeprav Hösler govori o začetkih in naravi slovenskega nacionalnega gibanja, obravnava v svoji analizi le prostor Kranjske in Spodnje Štajerske, ne pa tudi drugih območij »alpskih Slovanov«. Razlog za svoj »pragmatično-regionalni zgodovinski pristop«, ki se ne orientira na prostor, ampak na socialno in kulturno delovanje ljudi, utemljuje tako s stanjem virov kot temeljnimi teoretičnimi oziri, ki pa jih – razen s sklicevanjem na študije nekaterih nemških socialnih geografov – nikjer podrobneje ne pojasni. Prav zaradi nejasnih teoretičnih izhodišč je tudi raba posameznih pojmov protislovna in nedosledna. Tako npr. ves čas dokazuje, kako je družba na Kranjskem in Spodnjem Štajerskem vse do revolucije 1848 predvsem stanovsko, ne pa nacionalno (»etnično«) diferencirana, toda hkrati uporablja za nemškogovoreče prebivalstvo oznako Nemci in celo »prebivalci nemškoavstrijskega izvora«, medtem ko za slovenskogovoreče prebivalstvo dosledno porablja oznako »alpski Slovani«. Nedoslednost oznak lahko ilustriramo z naslednjim primerom: »Linhart verfaßte 1789/90 die ersten Dramen in slowenischer Sprache, in denen er die an der alpenlawischen Bevölkerung vorbeigehende Sprachenpolitik [...] beleuchtete«. (str. 99) Nekoliko moteče je tudi pogosto »polemiziranje« z mitomanskimi izjavami nekaterih sodobnih slovenskih politikov (v stilu: z osamosvojitvijo Slovenije smo Slovenci uresničili svoje tisočletne sanje), ki v znanstveno monografijo zagotovo ne sodi.

Kljub vsemu pa lahko avtorju za opravljeno delo čestitamo. Höslerjeva knjiga nam lahko služi kot izhodišče za ponoven razmislek o začetkih in dinamiki nacionalnega gibanja pri Slovencih.